

بررسی تاثیر برنامه های تعديل ساختاری بر نابرابری اجتماعی با رویکرد فراترکیب

مریم حشمتی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۶/۱۷

حسین اسدی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۰

امید علی احمدی^۳

چکیده

طبق آمار بانک جهانی نابرابری در بسیاری از کشورها رو به افزایش می باشد. سهم قدرت خرید مردم به تولید ناخالص داخلی برای اقشار کم درآمد ۰.۸ درصد و برای اقشار با درآمد متوسط بالا و پایین مجموعاً ۸.۶ درصد و برای اقشار با درآمد بالا ۴۸.۸ درصد است (بانک جهانی، ۲۰۱۷). بنابراین مسئله نابرابری از موضوعات مهم در این زمان و در قلمرو مطالعات اجتماعی می باشد. در این مقاله نتایج پژوهشهای صورت گرفته در مورد نابرابری بعد از اجرای برنامه های تعديل ساختاری توسط بانک جهانی و صندوق بین المللی پول در کشورهای مختلف بررسی و با رویکرد فراترکیب ارزیابی مجدد شدند و تم های اصلی، مدل و تبیین مکانیسم باز تولید آن ارائه شده است. بدین منظور بعد از چندبار غربال گیری تعداد ۳۳ کتاب، پایان نامه و مقاله بدست آمده از پایگاههای اطلاعاتی در بازه سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ استخراج و نتایج با روش فراترکیب شش مرحله ای بررسی گردید. نوآوری این مقاله در این است که تحلیل و سنتز نتایج در گام چهارم فراترکیب با روش فوق الذکر علاوه بر تحلیل توصیفی که بر مبنای داده های آماری می باشد همزمان از تحلیل تماتیک بر مبنای الگوی براون و کلارک (۲۰۰۶) روی نتایج تحقیقات برای بدست آوردن یک مدل که چگونگی مکانیسم بازتولید سرمایه داری را تبیین می کند، استفاده شده است. تم های اصلی بدست آمده، شتاب در قطبی شدن، نابرابری اجتماعی، بازتولید طبقات جدید، باز تولید کنترل سیاسی، بازتولید کنترل اقتصادی، بازتولید کنترل نمادین و طبقه باز مانده ذیل قوانین تعديل ساختاری می باشد که همراه تم های ثانویه در مدل به صورت نمودار شاخه ای می باشد. تبیین مدل و چگونگی مکانیسم آن برگرفته از نظر بوردیو در تئوری سرمایه نمادین و اوفه در تئوری اقتدار سیاسی و آلتوسردر تئوری بازتولید ساختارهای اجتماعی می باشد.

واژگان کلیدی

فراترکیب، تعديل ساختاری، نابرابری اجتماعی

^۱ دانشجوی دکتری جامعه شناسی توسعه اقتصادی، گروه جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد آشتیان، دانشگاه آزاد اسلامی، آشتیان، ایران.

^۲ استادیار جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد آشتیان، دانشگاه آزاد اسلامی، آشتیان، ایران. Email: dr.hoseinasadi@gmail.com

^۳ استادیار جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد آشتیان، دانشگاه آزاد اسلامی، آشتیان، ایران.

نابرابری اجتماعی یکی از موضوعات مهم در قلمرو علوم اجتماعی و حتی سایر علوم که به نحوی با علوم انسانی مرتبط است، می باشد و این بدان جهت است که همه انسانها در حقی برابر با یکدیگر شایستگی برخورداری از داشتن معیشتی مناسب را دارند. در پی این امر ایدئولوژی ها به همراه قوانین و ساختارهای مدون و سازمان یافته از جمله لیبرالیسم، قوانین رقابت آزاد، تجارت آزاد، بازار آزاد و حق مالکیت خصوصی که توسط سازمانهایی چون بانک جهانی و صندوق بین المللی پول و سازمان حقوق بشر و غیره که در حال تجویز قوانین می باشند، پدیدار شده اند. در این راستا امروزه شاهد اجرای برنامه های تعدیل ساختاری با شدت هر چه بیشتر در کشورها می باشیم که نوید فقر کمتر و رفاه و توسعه انسانی را می دهند. با توجه به این موضوع در این مقاله با رویکرد فراترکیب، نتیجه پژوهشهای صورت گرفته در کشورهای مختلف را مورد بررسی قرار داده ایم. سعی بر آن بود که کشورهایی با ساختار متفاوت قدرت، فرهنگ، وسعت جغرافیایی باشند و در نهایت بتوانیم با ارائه یک مدل به فهم بیشتری از سازو کارهای پنهان سرمایه داری و باز تولید آن برسیم.

بیان مسئله

اخیراً نابرابری اجتماعی به عنوان یکی از بزرگترین چالش های پیش روی جهان امروزی تلقی شده است. در سالهای اخیر، این موضوع در دستور کار مجمع جهانی اقتصاد^۱، جایی که رهبران ارشد سیاسی و تجاری جهان در آن شرکت می کنند، تسلط داشته است. گزارش خطرات جهانی آنها که از بیش از ۷۰۰ کارشناس حاضر تهیه شده است، نابرابری را بزرگترین تهدید برای اقتصاد جهانی در سال ۲۰۱۷ اعلام کرد (الیوت^۲، ۲۰۱۷). به همین ترتیب، در دهه گذشته چهره های برجسته جهانی مانند باراک اوباما، رئیس جمهور سابق آمریکا، پاپ فرانسیس، رئیس جمهور چین، شی جین پینگ، و رئیس سابق صندوق بین المللی پول^۳، کریستین لاگارد، همگی در مورد نابرابری اجتماعی سخنرانی کرده اند. زیرا پیامدهای زیانباری را به همراه دارد که صرفاً با محرومیت مادی قابل توضیح نیست.

در تاریخ جوامع بشری، تفاوت های موجود بین افراد یا گروه هایی که آنها را تشکیل می دهند، ویژگی های پایدار است. در این زمینه، اهمیت تفاوت های ناشی از دسترسی و توزیع نابرابر آنچه جامعه تولید می کند و شیوه های ارتباط گروه های مختلف با یکدیگر مورد تأکید قرار می گیرد. بنابراین، در حالی که بخش کوچکی از جمعیت، بخش بزرگی از آنچه تولید می شود یا مکانیسم های قدرت را متمرکز می کنند، اکثریت باید بخش

^۱ WEF

^۲ Elliott

^۳ IMF

کوچک‌تری را بپذیرند. سپس، نابرابری‌ها ایجاد می‌شود، زیرا دسترسی‌ها و روابط نامتقارن در رابطه با ثمرات تلاش‌های جمعی تعریف می‌شود. این نابرابری‌ها که از طریق نسل‌ها منتقل می‌شوند، در حال حاضر و در متنوع‌ترین لحظات تاریخی بشریت وجود داشته‌اند. در حالی که نابرابری‌های اقتصادی برای توضیح این نابرابری‌ها ضروری بوده است، تحلیل‌های جدیدتر بر اهمیت عوامل دیگر، به‌ویژه مسائل نژادی و جنسیتی تأکید می‌کنند. نابرابری‌ها و نابرابری‌ها، مادی یا غیر مادی که در حوزه‌های مختلف زندگی در جوامع مختلف تأیید شده‌اند، به دلیل تأثیراتی که بر سلامت افراد و جمعیت‌ها دارند، مکرراً مشاهده و ثبت می‌شوند. نابرابری‌ها، در اشکال مختلف، به‌عنوان آنچه عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت نامیده می‌شوند، بیان می‌شوند. این عوامل تعیین‌کننده، نه تنها در دنیای مادی (مسکن، بهداشت، حمل و نقل، دسترسی به غذای کافی، دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزش و غیره) بلکه در روابط غیرمادی که بین افراد و گروه‌های اجتماعی برقرار می‌شود نیز بیان می‌شوند. و راه‌هایی برای سرکوب و رنج روانی اجتماعی ایجاد می‌کند (ربوکاس، مائوریسیو، بارتو^۴، ۲۰۲۲).

در دهه ۱۹۸۰، دولت‌های کشورهای در حال توسعه با بحران اقتصادی شدیدتر و فلج‌کننده‌تر از هر رکود اقتصادی در ۳۰ سال گذشته مواجه شدند. شوک‌های خارجی که از دهه ۱۹۷۰ ایجاد شد، مانند خشکسالی در آفریقا یا افزایش قیمت نفت وارداتی در سراسر جهان، یکی از دلایل این بحران بود. ضعف‌های ساختاری داخلی، مانند سیاست‌های نادرست افزایش ارزش پول، از دیگر موارد بود. نتیجه نهایی این بود که کسری حساب‌های جاری ملی (وضعیتی که زمانی رخ می‌دهد که خرید واردات بیشتر از فروش صادراتی است) ناپایدار شد (پیبادی^۵، ۱۹۹۶).

در بلندمدت، دولت‌ها برای رشد اقتصادی نیاز به جذب سرمایه خصوصی داشتند و دو استراتژی برای مقابله با کسری حساب‌های جاری کوتاه‌مدت داشتند: اول اینکه از بنگاه‌های خصوصی وام بگیرند و دوم اینکه از طریق آژانس‌های بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF) یا بانک جهانی کمک و وام‌های چندجانبه دریافت کنند. از آنجایی که آنها با عدم تعادل کلان اقتصادی ناپایدار روبرو بودند، بنابراین، پولی که توسط صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی ارائه شد، با این الزام همراه شده بود که کشورها بسته‌ای از اصلاحات را با هدف رسیدگی به مشکلات اقتصادی اساسی که در وهله اول منجر به بحران اقتصادی شده است، تضمین کنند. به عبارت دیگر این کمک‌ها به این منظور بود که به کاهش نابرابری در کشورهای در حال توسعه بیانجامد. چرا که طبق آمار بانک جهانی (منتشر شده توسط بانک جهانی) در قسمت هزینه مصرف واقعی فردی^۶

^۴ Poliana Rebouças Ila R. Falcão Mauricio L. Barreto

^۵ John W. Peabody

^۶ AIC

که معیاری برای ارزیابی رفاه مادی است، ایالات متحده یک پنجم هزینه های مصرفی سراسر جهان را به خود اختصاص داده است و به طور کلی شش اقتصاد برتر جهان نیمی از هزینه های مصرفی جهان را به خود اختصاص داده اند (بانک جهانی ۲۰۱۷).

جدول ۱: هزینه های مصرفی کشورهای جهان

آموزش	سلامت و بهداشت	آب، انرژی و مسکن	مواد خوراکی غیر الکلی	میلیون در جهان
۱.۳	۰.۴	۱.۲	۲.۶	کشورهای زیر خط فقر
۳۷.۲	۵۳.۶	۴۷.۵	۳۳.۹	کشورهای با درآمد بالا

منبع: بانک جهانی (۲۰۱۷)

طبق جدول فوق مشاهده می شود که هزینه مصرف ثروتمندان نسبت به فقرا در بخش خوراک ۱۳ برابر و در بخش انرژی و آب و مسکن ۳۹.۵ برابر و مصرف در بخش سلامت و بهداشت ۱۳۴ برابر و در آموزش ۲۸.۵ برابر بوده است (بانک جهانی، ۲۰۱۷).

با توجه به مطالب عنوان شده در می یابیم که مسئله نابرابری و فقر در جهان و تاثیر راه حل هایی که توسط نهادهای مختلف چون صندوق بین المللی پول ارائه شده است، مسئله ای مهم و حل نشده باقی مانده است و تا کنون هیچ پژوهشی به آن پاسخ نداده است. دغدغه اصلی بسیاری از محققان این است که آیا این مساله وابسته به ساختار جامعه است یا به تفاوت های فردی ارتباط دارد. در این مقاله متاآنالیزی از پژوهش هایی که در این باره صورت گرفته است، ارائه شده است و پژوهشها بر مبنای این پرسش که خصوصی سازی و آزادی اقتصادی و آزاد سازی یارانه ها چه تاثیری بر نابرابری دارد، دریافت شدند. در گام بعد پژوهشها از میان هشت کشور که موقعیتهای سیاسی، جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی، مذهبی متفاوت بودند، انتخاب شده اند.

هدف اصلی "بررسی پژوهشهای انجام شده در مورد تاثیر برنامه های تعديل ساختاری بر نابرابری اجتماعی" می باشد که شامل بررسی اهداف فرعی زیر می باشد:

۱. بررسی توصیفی و آماری پژوهشها در مورد موضوع در حوزه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و دیگر حوزه های علمی از جهت دستیابی به اهمیت موضوع در سایر رشته های علمی و بررسی ابعاد نگرش رشته های علمی به این مسئله.

۲. شناسایی عوامل موثر با توجه به تم های بدست آمده از روش فراترکیب.

۳. تبیین مکانیسم بازتولید نابرابری اجتماعی و در نهایت قطبی شدن جامعه معطوف به ساختارهای شکل گرفته از تفکر نئولیبرالیسم توسط متولیان آن بانک جهانی و صندوق بین المللی پول.

ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

تعديل ساختاری چیست و چگونه کار می کند؟ اگرچه اقتصادها به طور مداوم نیاز به تغییر و پاسخ به شرایط جدید دارند، استفاده واقعی از اصطلاح "تعديل ساختاری" برای اشاره به برنامه های صندوق بین المللی پول و بانک جهانی در کشورهای در حال توسعه، در طول افزایش قیمت نفت در سال های ۱۹۷۴ و ۱۹۷۹ و افزایش سریع آن شکل گرفت (پکین^۷، ۱۹۹۲). کاهش قیمت کالاها در سال ۱۹۷۵ با افزایش مصرف و افزایش استقراض برای حفظ استاندارد زندگی، تراز پرداخت ها بین وام دهندگان در جهان توسعه یافته و وام گیرندگان در جهان در حال توسعه بدتر شد. در ابتدا، این امر با استقراض حتی سنگین تر جبران شد، اما این امر به زودی ناپایدار شد و فقط اصلاحاتی را که در بسیاری از موارد، مدت ها به تعویق افتاده بود، به تعویق انداخت (لندل^۸، ۱۹۸۱). به عنوان مثال، در آمریکای لاتین، تورم بیش از ۳۰۰ درصد رخ داد که اثربخشی سرمایه گذاری و مالیات را محدود کرد (گلور^۹، ۱۹۹۱). در آفریقا، بدتر شدن شرایط تجارت منجر به کمبود ارز خارجی، تنگناهای تولید و رشد اقتصادی منفی شد. به طور سنتی، صندوق بین المللی پول موظف است مشکلات موقتی در تراز پرداخت ها را هموار کند، و کشورها را قادر می سازد تا قبوض واردات خود را بپردازند و بی ثباتی های موقتی را در اقتصاد خود و شرکای تجاری شان کاهش دهند.

^۷ Gillis M., Pekins

^۸ Landell-Mills

^۹ Glover D

فرض اساسی زیربنای تعدیل ساختاری این است که تغییرات مناسب در سیاست می‌تواند منجر به رشد اقتصادی پایدار شود که به مرور زمان باعث کاهش فقر و افزایش توسعه می‌شود. سه هدف کلی رویکرد صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی را مشخص می‌کند. اولین مورد کاهش تقاضای کل، به ویژه برای کالاهای وارداتی، و هزینه‌های دولت برای کالاها یا خدمات است. این مرحله اغلب مستلزم کاهش ارزش یک ارز بیش از حد ارزش گذاری شده و کاهش عرضه پول است. با کاهش مصرف داخلی و کاهش تقاضا می‌توان کالاهای بیشتری صادر کرد و از افزایش ارز برای خریدهای حیاتی کالاها و خدمات استفاده کرد که منجر به رشد اقتصادی می‌شود. هدف دوم گسترش تولید به ویژه کالاهای صادراتی است که نیروی کار و سرمایه را از کالاهای غیرقابل تجارت به کالاهای مبادله‌ای تغییر می‌دهد. رویکرد صندوق بین‌المللی پول بر بازارها فشار می‌آورد تا دولت‌ها برای تعیین قیمت و برای تشویق اقتصادهای ملی به استفاده از مزیت نسبی خود اقدام کنند. در کشورهای در حال توسعه، این اغلب حول محور بهره‌برداری از هزینه‌های پایین نیروی کار است. راهبرد سوم شامل تغییر نهادهای دولتی و سیاست‌های اقتصادی است. دولت‌ها شرکت‌های دولتی را که می‌توانند توسط بخش خصوصی اداره شوند، واگذار می‌کنند، صنایع و تولیدات کشاورزی را از مقررات خارج می‌کنند و یارانه‌ها را حذف می‌کنند. دولت‌ها همچنین با ایجاد استقلال بیشتر بانک‌های مرکزی، سیاست‌های اقتصادی خود را تغییر می‌دهند تا بتوانند با سهولت بیشتری نرخ ارز را کنترل کنند و عرضه پول را برای کنترل تورم و افزایش پس‌انداز ملی کاهش دهند (پیبادی، ۲۰۰۶).

زمانی که این استراتژی‌ها اجرا شدند، اثرات زمانی متفاوتی بر اقتصاد گذاشتند. به عنوان مثال، فعالیت‌های کاهش تقاضا در کشورهایی که تحت تعدیل ساختاری هستند، در اوایل اصلاحات تأثیری داشته است. جای تعجب نیست که تغییرات سمت عرضه که متکی بر تغییرات در انگیزه‌ها و رفتار تولیدکننده بود، زمان بیشتری طول کشید تا آشکار شود. برای مثال، کاهش واردات را می‌توان با سرعت نسبتاً زیادی انجام داد، اما توسعه تولید صادراتی بسیار طولانی‌تر طول کشید. اصلاحات در نهادهای دولتی و خصوصی سازی حتی بیشتر طول کشید. این بدان معناست که تقریباً در هر کشوری، یک کاهش فوری در درآمد وجود دارد که در رشد کمتر یا حتی منفی تولید ناخالص داخلی (GDP) منعکس شده است.

نابرابری اجتماعی: جامعه‌شناسان برای توصیف نابرابری‌هایی که در جوامع بشری میان افراد و گروه‌ها وجود دارد، از نابرابری اجتماعی سخن می‌گویند. ما غالباً وقتی به نابرابری فکر می‌کنیم؛ چیزهایی مثل داراییها یا مالکیت را در نظر داریم اما نابرابری می‌تواند بر پایه ویژگیهای دیگری مثل جنسیت، سن، اعتقاد دینی یا درجه نظامی نیز شکل بگیرد. افراد و گروه‌ها بر مبنای موقعیتی که در نظام اجتماعی دارند، دسترسی متفاوت و نابرابری به پاداشها و مواهب موجود در جامعه دارند. از این رو، نابرابری اجتماعی را به ساده‌ترین شکل می‌توان چنین تعریف کرد: نابرابری‌های ساخت یافته میان گروه‌بندی‌های مختلف مردم. خالی از فایده نیست که نابرابری اجتماعی را چیزی شبیه لایه‌های زمین‌شناختی سنگ‌ها و صخره‌ها در پوسته زمین در نظر

بگیریم. جوامع بشری را می توان مرکب از قشرهایی تصور کرد که به صورت سلسله مراتبی روی هم قرار گرفته اند و به قسمتی که برخوردارترها در بالا و نابرخوردارها در پایینترین لایه ها قرار می گیرند (گیدنز، ۱۳۹۳) از آنجا که نابرابری اجتماعی پدیده ای جهانی است، اهمیت و درک آن به فهمیدن آداب و رسوم خاصی پایان نمی پذیرد بلکه پدیده ای است که بر همه روابط اجتماعی میان انسانها اثر می گذارد. از سوی دیگر، به دلیل گسترده بودن نمودارهایی که به پراکنش نابرابری های اجتماعی کمک می کند واکاوی این پدیده مسئله اجتماعی شناخته شده ای است و کوشش در جهت رفع آن نیز چندان آسان نیست. پدیده نابرابریهای اجتماعی در مراکز دانشگاهی موضوع بحث و درگیری های علمی بسیاری اندیشمندان جامعه شناس بوده است. اندیشمندان امروزی، به ویژه در مورد طبیعی یا غیر طبیعی بودن نابرابریهای اجتماعی در جوامع مختلف، نظریه های فراوانی ارائه داده اند که تا اندازه ای با یکدیگر اختلاف دارند (کمالی، ۱۳۹۲).

نظریه انتقادی

هدف فعالیت های انتقادی صرفاً این نیست که فلان سوء استفاده را از میان بردارد، چون این سوء استفاده ها را در پیوندی ضروری با نحوه ساختار اجتماعی تلقی می کند. هرچند که این فعالیت نیز از ساختار اجتماعی نشات می گیرد، هدف آن چه در قصد و نیت آگاهانه اشیا در دلالت عینی اش، کارکرد بهتر هیچ یک از عناصر این ساختار نیست. برعکس نسبت به مفاهیم بهتر، مفید، مناسب، مولد، ارزشمند به معنایی که در نظم فعلی فهمیده می شوند ظنین است و از پذیرفتن آنها بعنوان پیش فرضهای غیر علمی که چاره ای از آنها نیست، سر می پیچد. نگرش انتقادی نسبت به قواعد رفتار و کردار که جامعه به هر یک از اعضای خویش عرضه می کند یکسره بی اعتماد است. جدایی میان فرد و جامعه که فرد بر مبنای آن محدودیتهای تجویزی برای فعالیتهای خویش را همچون امری طبیعی می پذیرد، در نظریه انتقادی به امری نسبی تبدیل می شود. بنابراین همسان بودن صاحبان ذهن انتقادی با جامعه شان با تنش همراه است. چنین متفکرانی مقوله های اقتصادی کار، ارزش و قابلیت تولید را همان گونه تفسیر می کنند که در نظم موجود تفسیر می شود اما پذیرش این تفسیر را بی صداقتی نیز می دانند، پذیرش انتقادی مقوله هایی که بر زندگی اجتماعی حاکم هستند در عین حال حاوی محکوم کردن آن ها نیز است (هورکهایمر^۱، ۱۹۷۲). اوفه در تحلیلی از مفهوم نخبگان قدرت از سی رایت میلز بیان می کند که ما با گروههای اجتماعی قدرتمندی سرو کار داریم که منسجم و پایدارند و بر خلاف دیدگاه کارکردگرایان توسط نهادهای دموکراتیک کنترل یا خنثی نمی شوند بلکه در واقع آنان از این نهادها به عنوان ابزارهای قدرت استفاده می کنند و به همین دلیل قادرند مواضع خود را علیه سایر قدرت گروههای رقیب تقویت و تحکیم کنند و نقشهای مسلط خود را مستقر سازند (اوفه، ۱۹۷۲). بطور مشخص تعدیل ساختاری، صندوق بین المللی پول و بانک جهانی را درگیر وامهای بلند مدت و کوتاه مدت بویژه برای کشورهای درحال

^۱Horkheimer

توسعه کرده است که برخی از این شرایط اتخاذ سیاستهای کوتاه مدت پایدار جهت ایجاد موازنه بین دستمزدها و کسری های تجاری، کاهش ارزش پول، کنترل قیمتها و وضع سیاستهای ساختاری بلندمدتی که شامل کاهش حجم خدمات مدنی، قطع هزینه های اجتماعی می باشد (ازکیا، ۱۳۹۲). در حالیکه با توجه به افزایش فقر و نابرابری جهانی ونه به دلیل پذیرش ناکارآمدی بلکه در راستای تکوین این برنامه ها و برطرف کردن مشکلات موجود برنامه هزاره توسعه تدوین گردید که در اولین ماده بیان شده است: ریشه کنی فقر و گرسنگی مطلق) تا سال ۲۰۱۵ تعداد افرادی که درآمدشان کمتر از یک دلار در روز است به نصف کاهش یابد).

نظریه کارکردی

هیچ ساختار پایداری از نابرابری اجتماعی و اقتصادی بدون نوعی نظام معنایی برای تبیین و توجیه توزیع نابرابر منابع جامعه وجود ندارد (کرامپتون^{۱۱}، ۲۰۰۸: ۳۱). کارکردگرایان در تبیین و توجیه نابرابری در جامعه با برابری سیاسی و قانونی از دو استدلال مرتبط به هم سود می جویند. اول اینکه پاداشهای نابرابری ساختاری انگیزه هایی فراهم می آورد که تضمین می کند افراد مستعد سخت کارکنند و نوآور باشند و در نتیجه در پیشرفت مادی کل جامعه نقش داشته باشند. دوم اینکه اجماع گسترده ای بر سر مشروعیت پاداشهای برتر آنها وجود دارد که چنین نوآرانی از لحاظ کارکردی برای جامعه اهمیت بیشتری دارند (کرامپتون، ۲۰۰۸: ۳۹). بنابر آموزه های تعدیل ساختاری، فرض بر آن است که بهترین راه دستیابی به رشد سریع، واگذاری تصمیمات اقتصادی بر عهده افراد و نهادهای خصوصی است که با یکدیگر در حال رقابت هستند. بالاخره چنین فرض می شود که اعمال مقررات و دخالتهای دولت به ویژه در بازارهای سرمایه و نیروی کار و همچنین کالاهای قابل تجارت مانع می شود که افراد و بنگاهها سود بخش ترین راههای سرمایه ای را انتخاب کنند و به همین جهت موجب سوء تخصیص منابع می شود (مومنی، ۱۳۸۶).

نتایج پژوهشهای مورد بررسی در این مقاله در حوزه جامعه شناسی با توجه به هر دو نظریات انتقادی و کارکردی بود و پژوهشهای اقتصادی با رویکرد نهادگرایی و بازار محور به تبیین نابرابری پرداخته بودند.

روش بررسی

در این پژوهش از روش کیفی فراترکیب استفاده شده است. فراترکیب مشابه فراتحلیل برای یکپارچه سازی چندین مطالعه و ایجاد یافته های جامع و تفسیری صورت می گیرد. این روش در مقایسه با رویکرد فراتحلیل کمی که بر داده های کمی ادبیات موضوع و رویکردهای آماری تکیه دارد بر مطالعات کیفی متمرکز است به

^{۱۱}Krampton

طور کلی فراترکیب نوعی مطالعه کیفی است که از اطلاعات و یافته های استخراج شده از مطالعات دیگر با موضوعات مرتبط و مشابه استفاده می کند.

از دیدگاه زیمر فراترکیب صرفاً بررسی ادبی متشکل از یک حوزه خاص یا تجزیه و تحلیل ثانویه داده های اولیه از یک گروه از مطالعات تحقیقاتی نیست، بلکه تفسیری از یافته های مطالعات انتخاب شده است (زیمر، ۲۰۰۶). در این مقاله از روش فرآیند ارائه شده توسط اروین و همکاران که در شش گام می باشد استفاده کرده ایم. گام اول طرح مسئله یا سوال است. در این مرحله توصیه می شود حوزه انتخابی به اندازه کافی گسترده باشد تا کاملاً پدیده مورد علاقه را به خود جلب کند. در مقابل باید به اندازه کافی متمرکز باشد تا اطمینان حاصل شود یافته ها برای ارائه دهندگان خدمات، محققان و سیاست گذاران مهم است (فینفگلد، ۲۰۰۳). با توجه به تعریف مذکور سوال پژوهش "برنامه های تعديل ساختاری چه تاثیری بر نابرابری اجتماعی دارند؟" می باشد. در مرحله دوم که جستجوی جامع ادبیات موضوع می باشد کلیه مقالات، کتابها و پایان نامه ها با توجه به کلمات کلیدی بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، تعديل ساختاری و نابرابری در سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ در پایگاههای اطلاعاتی کتابخانه ها، پژوهشکده ها و سایتهایی همچون جهاد دانشگاهی پایگاه مجلات تخصصی نور، مگیران، مقالات علمی همایشهای کشور پایگاه نشریات کشور ایران داک سیویلیکا، علم نت و پایگاههای استنادی و اطلاعاتی معتبر خارجی شامل Google, ScienceDirect, IEEE, Springer, Scopus, Scholar مورد جستجو قرار گرفت. مرحله سوم ارزیابی دقیق برای ورود به فراترکیب است. در نتیجه پژوهشهایی که حول تاثیر تعديل ساختاری بر نابرابری اجتماعی، یا تاثیر برنامه های بانک جهانی و صندوق بین المللی بر نابرابری بود انتخاب شده اند. در نهایت ۳۳ پژوهش از کشورهای مختلف (ایران، هند، چین، آمریکای لاتین، آفریقای جنوبی، روسیه، فرانسه، انگلستان) انتخاب شدند.

در گام چهارم "سنتز یافته ها"، هم به لحاظ توصیفی و آماری و هم به لحاظ تفسیری روی مفاهیم بدست آمده از نتایج پژوهشها، واکاوی شدند. در گام پنجم که ارائه یافته های سنتز است با استفاده از جداول و مدل به بیان یافته ها و تحلیل مکانیسم بدست آمده پرداختیم. گام آخر فراترکیب با این روش "باز تاب در فرآیند" می باشد. کوپر^{۱۲} (۲۰۱۶) بیان می کند هر مرحله از فراترکیب نیاز به بازبینی و گاهی تغییر دارد، بنابراین از نظر اساتید محترم و صاحب نظر در این قسمت بهره مند شدیم. جهت دستیابی به تمها و درستی مدل و همپوشانی ابتدا ۲۸ پژوهش را در نظر گرفته سپس ۳ پژوهش را وارد کرده و هم پوشانی را بررسی کرده و بعد ۲ پژوهش نهایی را وارد و ارزیابی نهایی انجام شد.

^{۱۲} Cooper

پژوهشهای صورت گرفته در مورد نابرابری و نابرابری اجتماعی و برنامه های تعدیل ساختاری را در بازه سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ از پایگاههای اطلاعاتی معتبر داخلی و خارجی استخراج کرده و پس از چند بار غربالگری با توجه به این موضوع و همچنین پراکندگی توزیع در کشورهای مختلف اجرا کننده برنامه ها که هشت کشور به لحاظ اهمیت بیشتر، انتخاب شدند و سعی شد از پژوهشهایی که به لحاظ روش و متغیرها و دیگر موارد متفاوت تر بودند استفاده شود. در نهایت نتایج در ۳۳ کتاب، پایان نامه و مقاله استخراج شد.

یافته های پژوهش

جدول ۲، اسناد بررسی شده برای استخراج عوامل تعدیل ساختاری موثر بر نابرابری را نشان می دهد:

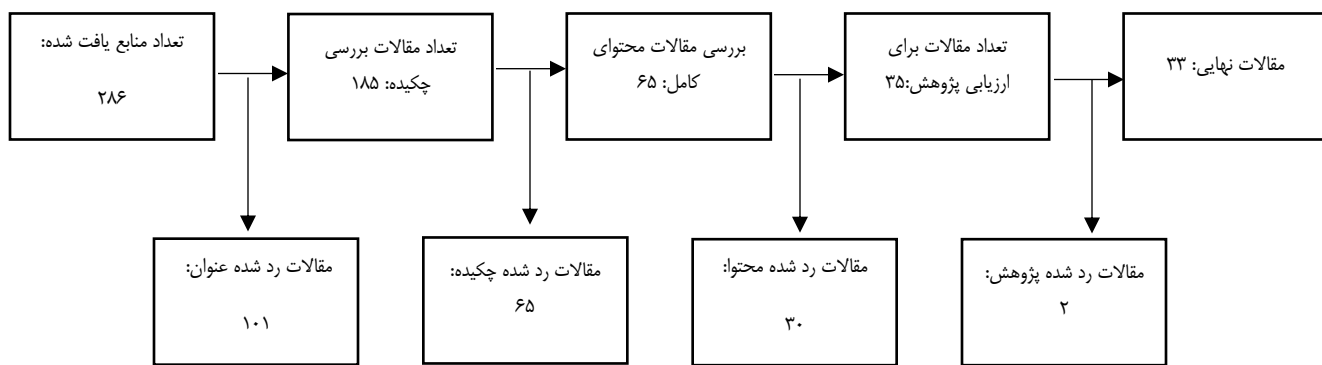
جدول ۲: عوامل تعدیل ساختاری موثر بر نابرابری

کشور	سال	نام نویسنده	عنوان پژوهش	جامعه آماری
ایران	۱۳۸۲	علی محمد احمدی	آثار سیاستهای تعدیل اقتصادی بر توزیع درآمد	
ایران	۱۳۹۶	باقر درویشی و مهین احمدخواه	اندازه گیری رشد فقرزدا در مشاغل آزاد و مزد بگیر و حقوق بگیر طی پنج برنامه توسعه	
ایران	۱۳۸۹	توسط تقی ترابی و سکینه صفری	بررسی اثر سیاستهای تعدیل بر رشد اقتصادی ایران	
ایران	۱۳۹۶	مینا حاج حیدری	چالشهای حقوق بشری سیاستهای اقتصادی، مطالعه موردی اجرای سیاستهای تعدیل ساختاری در ایران	
ایران	۱۳۹۵	محمد رضا گلستانی پور	نگاهی به گذشته عبرتی برای آینده: بررسی تاثیر برنامه های تعدیل ساختاری بر فقر در دولت سازندگی	
ایران	۱۳۸۴	سید مرتضی حسینی نژاد و محمدرضا اقتصادیان	ارزیابی عملکرد برنامه های توسعه در مورد کاهش فقر برنامه های اول، دوم و سوم توسعه	

ایران	۱۳۹۱	سعید کریمی	عدالت در شاخصهای مالی سلامت ایران در فاصله اجرای برنامه های سوم و چهارم توسعه	سری زمانی
ایران	۲۰۰۶	احمد رضا حسن پور و همکاران	تحلیل نابرابری اقتصادی اجتماعی مرگ و میر نوزادان در ایران	
روسیه	۲۰۱۶	ویاچس洛夫 بابکو	عوامل اقتصادی نابرابری روسیه	
آفریقا	۲۰۱۸	ماریا عمولاراکوادی	فئودالیسم و پارادوکس کاهش فقر: ترکیبی از مقاله های پیشین استراتژی کاهش فقر در بنین و نیجریه	
آفریقا	۲۰۱۵	کالین کنستانتین	پژوهشهای اقتصادی و اجتماعی، نابرابری درآمد در (گویان) آفریقا	
چین	۲۰۱۷	تونی و هویکان ژانگ و رابرت پریم	لیبرالیسم و پست ماتریالیسم در چین	
چین	۲۰۰۷	دیوید دلار	فقر، نابرابری و اختلافات طبقاتی و اجتماعی در جریان اصلاحات اقتصادی چین	
ایران	۱۳۸۹	عباس عساری آرانی و همکاران	بررسی تاثیر سیاستهای مالی بر توزیع درآمد در ایران	
ایران	۱۳۸۰	پروین و زندی	اثر سیاستهای تعدیل بر فقر و توزیع درآمد	
فرانسه	۲۰۱۵	توماس پیکیتی	سرمایه در قرن بیست و یکم	
روسیه	۲۰۱۶	یولیا کوسیاکوا	تغییر رژیم و نابرابری اجتماعی (آموزشی و شغلی) در دوران اتحاد جماهیر شوروی و پس از آن	
ایران		رسول ربانی، صمد کلانتری، علی هاشمیان فر	بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی با نابرابری های اجتماعی	مقطعی
آمریکای لاتین	۲۰۰۳	پاتریشیا جاستینو همکاران	تاثیر نابرابری بر افراد فقیر در آمریکای لاتین	

هند	۲۰۱۸	دیوید موس	طبقه و توسعه: دیدگاه‌های معاصر در مورد ساختار تبعیض و برتری	
آفریقای جنوبی	۱۹۹۸	چاکوودی هزی اوکافور	بررسی رابطه نابرابری اجتماعی با بهداشت و کیفیت زندگی در آفریقای جنوبی: چالشها و چشم اندازهای سیاست توسعه	
ایران	۱۳۹۳	علی شکوری	فقر خانواده و زنان شهری (با تاکید بر کلان شهر تهران)	
انگلستان	۲۰۱۷	ماریا پرسلی آپولونیا	مقایسه سرمایه در ماهیگیری در نیوانگلند بین ماهی کف زی و گوش ماهی: اثرات متفاوت خصوصی سازی	
ایران	۱۳۸۶	فرشاد مومنی	اقتصاد ایران در دوران تعدیل ساختاری	
کشورهای آسیای شرقی و جنوبی	۱۳۷۵	شگرو ایشیکاوا	سیاست تعدیل ساختاری: تجربه آسیایی	بین کشور ی
ایران	۱۳۸۸	محمد پور نجف	توسعه و نقش زنان در جهان ۱۹۹۵-۱۹۸۵	
ایران	۱۳۸۹	کریم آذر بایجانی	تاثیر تسهیلات اعطایی بانک جهانی بر سرمایه گذاری بخش خصوصی	
مجارستان، لهستان، آلبانی و گرجستان	۲۰۰۳	ویلیام استرلی	تعدیل ساختاری چه کاری انجام داد؟ ارتباط سیاستها و رشد با تکرار وامهای تعدیل صندوق بین المللی پول و بانک جهانی	
آفریقا	۲۰۱۶	هارون هورات و همکاران	متقابل رشد، فقر و نابرابری در آفریقا: مروری بر مشکلات اساسی	
	۱۳۹۵	مهدی مظفری نیا و دیگران	اندیشه سیاسی الگوی تعدیل ساختاری	تحلیل محتوا ی
	۱۳۹۴	اسماعیل عالی زاد	بازتاب توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران، برنامه اول تا پنجم	برنامه ی

ایران	۱۳۹۵	سید محمد حسن مصطفوی	مروری بر برنامه های توسعه کشور با تاکید بر برنامه ششم و مقایسه آن ها با معیار برخی شاخص های مرتبط با اقتصاد اسلامی	های توسعه ایران
	۱۳۹۵	زاهدی و لواسانی	ارزیابی برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران از منظر بازنمایی و کاربست نظریه های رفاه و عدالت اجتماعی، با تاکید بر برنامه پنجم توسعه	

شکل ۱: شمای ساده از فرایند جستجو و انتخاب مقالات نهایی مرتبط با موضوع

همانطور که مشاهده می شود، در نهایت ۳۳ پژوهش برای بررسی نهایی انتخاب شدند. پژوهشگر در طول تجزیه و تحلیل، وضوعاتی را جستجو می کند که در میان مطالعه های موجود در فراترکیب پدیدار شده است. این مورد به عنوان بررسی موضوعی شناخته می شود. بدین صورت که پژوهشگر ابتدا تمام عوامل استخراج شده از مطالعات را کد در نظرمی گیرد و سپس با در نظر گرفتن مفهوم هر یک از این کدها، آن ها را در یک مفهوم مشابه دسته بندی می کند. به این ترتیب مفاهیم و مضمون های پژوهش شکل داده می شود. سپس مفاهیم مشابه در مقولات تبیین کننده دسته بندی گردید و با استفاده از نرم افزار MAXQDA ۲۰۲۰ عوامل موثر تعديل ساختاری بر نابرابری اجتماعی در قالب مولفه های اصلی پژوهش شناسایی شد.

شکل ۲ میزان توافق میان شاخص های مختلف در میان ۳۳ عدد از اسناد مختلف بررسی شده در نرم افزار Maxqda مشاهده می شود. در واقع این شکل میزان تکرار یا فراوانی هم تم را در هر سند به صورت

گرافیکینشان می دهد. طبق شکل برخی مقالات که در اول و آخر بررسی شده اند دارای فراوانی بیشتری از متغیرها هستند.

شکل ۲: توافق میان شاخص ها

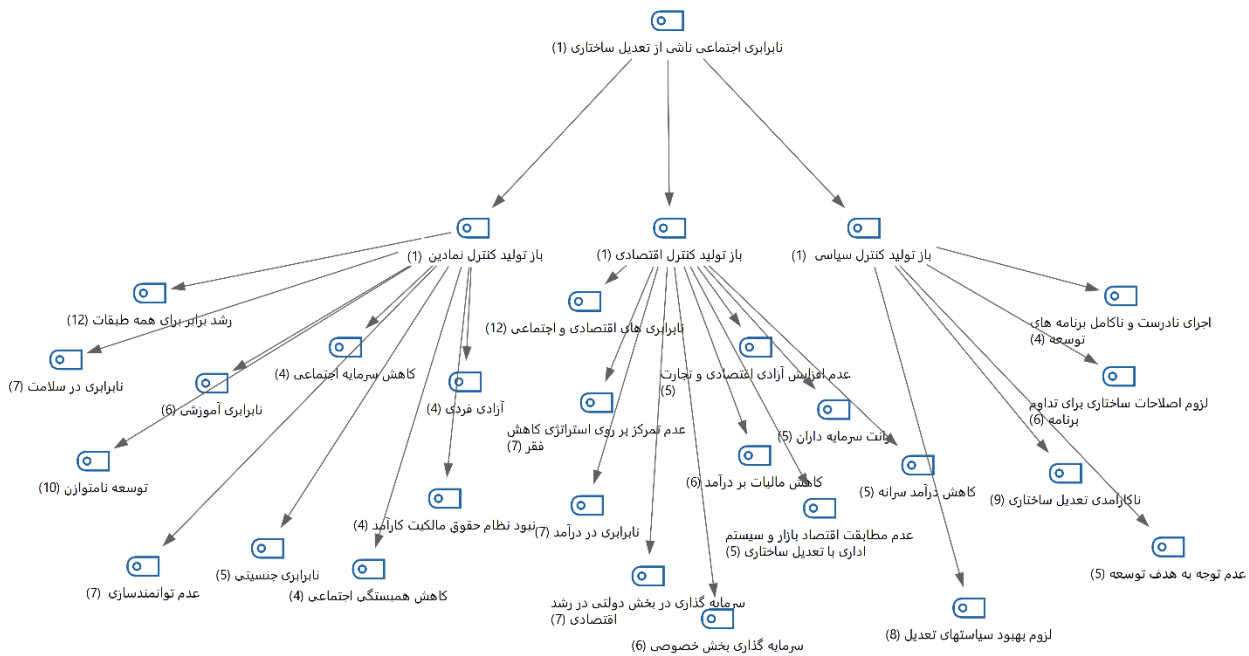
در مرحله بعد، کنترل کیفیت پژوهش با استفاده از شاخص کاپا صورت می گیرد. جهت ارزیابی پایایی کار، نتایج در اختیار یکی از خبرگان قرارگرفت تا میزان توافق مورد بررسی قرار گیرد. جدول ۳ معرف جدول توافقی میان کدینگ یکی از خبرگان و نگارنده درخصوص متون می باشد. با توجه به معناداری ۰.۰۰۰ و مقدار ضریب کاپا (۰.۶۸۱) بایدگفت این شاخص مورد پذیرش قرار می گیرد. شایان ذکر است که از ضریب کاپا تحت عنوان ملاک ارزیابی پایایی درونی نیز یاد می شود. پژوهشگران بر این باورند چنانچه این ضریب از ۰.۶ بالاتر باشد، مقدار قابل قبول می باشد.

جدول ۳: آزمون توافق کاپا جهت بررسی پایایی

مقدار	انحراف معیار	برآورد T	معناداری
۰.۶۸۱	۰.۱۴۹	۶.۲۸۴	۰.۰۰۰

در نهایت شبکه عوامل تاثیرگذار تعدیل ساختاری بر نابرابری اجتماعی در شکل زیر ارائه شده است.

Hierarchical Code-Subcodes Model

شکل ۳: مدل نهایی پژوهش

با استفاده از نظر بورديو در تئوری سرمایه نمادین و اوفه در تئوری اقتدار سیاسی و آلتوسر در تئوری بازتولید ساختارهای اجتماعی، تحلیل محتوای ۳۳ مقاله برگزیده انجام شد و نتایج نشان داد که در بخش بازتولید کنترل اقتصادی ۱۲ زیرشاخص، در بخش بازتولید کنترل سیاسی ۵ زیرشاخص و در بخش بازتولید کنترل نمادین، ۱۱ زیرشاخص مشخص شدند. در جدول ۴ هر یک از زیرشاخص ها به همراه فراوانی آنها درج شده اند.

جدول ۴: فراوانی زیرشاخص‌ها

فراوانی	زیرشاخص‌ها	شاخص‌های اصلی	
۷	سرمایه‌گذاری در بخش دولتی برای رشد اقتصادی	بازتولید کنترل اقتصادی	
۶	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی		
۵	عدم افزایش آزادی اقتصادی و تجارت		
۷	عدم تمرکز بر روی استراتژی کاهش فقر		
۵	عدم مطابقت اقتصاد بازار و سیستم‌های اداری با تعدیل ساختاری		
۱۲	نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی		
۴	کاهش سطح دستمزدها		
۶	کاهش مالیات بر درآمد		
۷	نابرابری در درآمد		
۵	رانت سرمایه‌داران		
۳	تولید و سرمایه‌گذاری		
۵	کاهش درآمد سرانه		
۴	کاهش سرمایه اجتماعی		بازتولید کنترل نمادین
۴	کاهش همبستگی اجتماعی		
۷	نابرابری در سلامت		
۳	نابرابری نژادی		
۵	نابرابری جنسیتی		
۱۰	توسعه نامتوازن		
۱۲	عدم رشد برابر برای همه طبقات		
۷	عدم توانمندسازی		
۶	نابرابری آموزشی		
۴	آزادی فردی		
۴	نبود نظام حقوق مالکیت کارآمد		

۹	ناکارآمدی تعديل ساختاری	بازتولید کنترل سیاسی
۵	عدم توجه به هدف توسعه	
۸	لزوم بهبود سیاست های تعديل ساختاری	
۶	لزوم اصلاحات ساختاری برای تداوم برنامه	
۴	اجرای نادرست و ناکامل برنامه های توسعه	

نتایج و تفسیر داده ها

نقطه آغاز از حفظ نظم و تعادل سیستم اجتماعی که از وظایف نظام سیاسی جامعه می باشد، شروع می شود. سیاستمداران، پایبند به اصول لیبرالیسم و اجرای برنامه های موجود هستند. یک سیاستمدار که از حزب ساخته و پرداخته شده است به تنهایی یک حقوقدان، یک اقتصاددان، یک تاریخ دان و... نیست. پس حزب در دوران موجودیت خود، تنها برای حفظ تعادل و افزایش رشد(اجرای برنامه های تعديل و در صورت نیاز اخذ وام) عمل خواهد کرد و اینگونه با کنترل سیاسی به کار خود ادامه می دهد. ولی برای رشد و تعادل نیاز به مشارکت ارکان اقتصادی دارد. سپس سیستم اقتصادی با قوانین وضع شده در برنامه های تعديل ساختاری (خصوصی سازی، حقوق مالکیت، آزادی تجارت) به تولید کالا و خدمات می پردازد. اما برای تامین رشد و توسعه که برای نظام سیاسی حائز اهمیت است با اعمال برخی امتیازات در مالیاتها، وامها و وضع برخی قوانین در دستور کار بلند مدت یک دولت پویایی و تحرک را به اقتصاد در جهت توسعه تزریق می کند. پس یک رابطه دوطرفه خلق شد. اما اقتصاد تمایل به سود بیشتر دارد. سود بیشتر از پیوند دو عامل سرمایه و رقابت بدست می آید. عاملان اقتصادی بخشی از سرمایه را از سیاستهای مالی دولت و بخشی را از انباشت سرمایه قبل که در زیر تم ها بدست آمد، اخذ می کنند. انباشت سرمایه که در نظریه های اقتصادی مطرح شده است، اهمیت خود را نشان می دهد و با دو عامل رانت و سرمایه گذاری مجدد تغذیه می شود(تم اولیه بازتولید کنترل اقتصادی در مدل). در این قسمت اولین درجه از قطبی شدن را با توجه به تم های اقتصاد- سیاست داریم. اما عامل دوم سود، یعنی رقابت بازار در میان سرمایه داران آنها را به خلق کالا و خدمات جدید هر روزه وامی دارد. از خانه های لوکس تا نوع ذائقه و مدل لباس، حتی لوازم آموزشی و آرایشی، و در بخش خدمات انواع مشاوره ها در زمینه های مختلف علوم تا دیجیتال مارکتینگ. توسعه فناوریها(فین تک ها) نیز از انواع آن می باشد. اما نکته کلیدی عرضه، در تقاضای آن است، تا تعادل اقتصادی تنظیم شده و تورم و رکود کنترل شود. پس نظام اقتصادی برای حفظ کنترل نیاز به عناصر نمادین فرهنگی دارد. در گام سوم نظام فرهنگی یعنی کلیه رسانه ها حاوی تبلیغات و فیلم ها، سلبریتیها، سبک موسیقی حتی آموزشهای علمی و غیره، ذهن افراد را برای پذیرش این کالاها و خدمات جدید هر روزه آماده می کند(تم کنترل نمادین). اما در بازار برای طیفهای مختلف از نظر

سن، جنس، درآمد و حتی روانشناسی، افراد را به خدمت می‌گیرند. افراد جهت کسب سرمایه اجتماعی (تم پرستیژ و تشخیص) نیازمند می‌شوند و این نیاز عامل تقاضا را شکل می‌دهد به اضافه بازتولید عناصر نمادین. بیشتر افراد در انبوه کالاهای تولید شده که سبک زندگی را تربیت می‌کنند، بدون من واقعی خود، خود را بازتولید می‌کنند. اینجا رابطه دو طرفه بین کنترل نمادین و کنترل اقتصادی بدست آمد. برای دومین بار با توجه به تم های کنترل نمادین و اقتصاد جامعه به سمت قطبی شدن می‌رود، یعنی تفاوت قیمت کالا برای برند و خدمات اجتماعی نابرابر (مفاهیم نابرابری بدست آمده در تم کنترل نمادین). در گام چهارم اقتصاد خود را باز تولید می‌کند، یعنی ایجاد تفاوت، همان خلق جدید هرروزه. در این نقطه قیمت کالای برند نه بر مبنای رقابت آزاد و تعیین بازار نه توجه به هیچگونه انسانی که در آن توجهی به طبقه پایین شود، تنها بر مبنای درآمد اولین طبقه جامعه (دهک اول) گذاشته می‌شود (تم بازتولید طبقات جدید). جامعه برای سومین بار ولی این بار برای طبقات بالا قطبی می‌شود. در باز تولید اقتصاد در طبقات بالا به نسبت درآمد در همان زمان، ما شاهد بسیاری از سرمایه داران خارج شده از رقابت هستیم (تم اولیه نابرابری در طبقات بالا) و یک طبقه بازمانده که در هیچ جای چرخه جامعه از آنها نامی برده نشد. طبقه بی هویت که گروههای خارج شده از بالا هرروزه به آن می‌پیوندند. با ادامه این مکانیسم در طول زمان ما شاهد قطبی شدن هر چه بیشتر در جامعه خواهیم بود. این یک نمای کلی از این مکانیسم برای این نقشه است. قطعاً ما شاهد متغیرهای مداخله گر در واقعیت جامعه هستیم که بر این روند و تفاوت در مسیرهای طی شده موثر است، اما نه در نتیجه نهایی آن.

فهرست منابع

- ازکیا، احمدرش، مصطفی، رشید، (۱۳۹۶)، مناقشات توسعه پارادایمی جدید، ۲، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- مومنی، فرشاد، (۱۳۸۶)، اقتصاد ایران در دوران تعدیل ساختاری، تهران، نقش و نگار.
- آذربایجانی، کریم، (۱۳۸۹) تاثیر تسهیلات اعطایی بانک جهانی بر سرمایه گذاری بخش خصوصی در حوزه منا، فصلنامه اقتصاد و الگوسازی، ۳، ۱۰۲-۸۵.
- احمدی، علی محمد، (۱۳۸۲)، تاثیر سیاستهای تعدیل اقتصادی بر توزیع درآمد، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، ۷۰، ۲۰۹-۲۳۲.
- پورنجف، محمد، (۱۳۸۸)، توسعه و نقش زنان در جهان (۱۹۸۵-۱۹۹۵)، فصلنامه سیاست خارجی، ۸۸، ۱۴۷-۱۷۴.
- ترابی، تقی، صفری، سکینه، (۱۳۸۹)، بررسی اثر سیاستهای تعدیل بر رشد اقتصادی ایران، مجله اقتصاد کاربردی، ۲، ۹۷-۶۷.
- چلبی، اکبری، مسعود، حسین، (۱۳۸۴)، توسعه سیاسی توسعه اقتصادی و نابرابری اجتماعی مطالعه تطبیقی- طولی (۱۹۷۰-۲۰۰۰)، مجله جامعه شناسی ایران، ۲۸، ۳-۴۶.

- حسینی نژاد، اقتصادیان، مرتضی، محمدرضا، (۱۳۸۴)، ارزیابی عملکرد برنامه های توسعه در مورد کاهش فقر، فصلنامه پژوهشها و سیاستهای اقتصادی، ۳۳، ۳۶-۵۹.
- حسین پور، محمدرضا، (۱۳۸۳)، نابرابری اجتماعی-اقتصادی در مرگ و میر نوزادان زیر پنج سال ایران در سطح کشوری و استانی در سالهای ۱۳۶۴ تا ۱۳۷۸، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی زنجان، ۴، ۳۶-۲۹.
- درویشی، احمدخواه، باقر، مهین، (۱۳۹۶)، اندازه گیری رشد فقرزدا در مشاغل آزاد و مزد بگیر و حقوق بگیر طی پنج برنامه توسعه، مطالعات اقتصادی کاربردی، ۲۴، ۱۹۸-۱۷۷.
- ربانی، رسول، (۱۳۸۹)، بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی با نابرابری های اجتماعی در اصفهان، فصلنامه رفاه اجتماعی، ۴۱، ۳۰۵-۲۶۷.
- زاهدی، لواسانی، محمد جواد، محمود، (۱۳۹۵)، ارزیابی برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران از منظر بازنمایی و کاربست نظریه های رفاه و عدالت اجتماعی با تاکید بر برنامه پنجم توسعه، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱، ۴۳-۷۸.
- عالی زاد، اسماعیل، (۱۳۹۴)، بازتاب توسعه اجتماعی در برنامه های توسعه جمهوری اسلامی ایران برنامه اول تا پنجم، فصلنامه علوم اجتماعی، ۷۰، ۱۲۳-۱۶۶.
- کریمی، سعید، (۱۳۹۱)، عدالت در شاخصهای مالی سلامت ایران در فاصله اجرای برنامه های سوم و چهارم توسعه، مدیریت اطلاعات سلامت، ۷، ۱۱۲۲-۱۱۱۳.
- گلستانی پور، محمدرضا، (۱۳۹۵)، نگاهی به گذشته عبرتی برای آینده: بررسی تاثیر برنامه های تعديل ساختاری بر روی مساله فقر در دولت سازندگی با تاکید بر دوره اول ریاست جمهوری آقای علی اکبر هاشمی رفسنجانی، دانشگاه تهران، ۹، ۹۴۱-۹۳۷.
- مظفری نیا، مهدی، (۱۳۹۵)، اندیشه سیاسی الگوی تعديل ساختاری، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۲، ۱۱۶-۹۳.
- مصطفوی، سیدمحمدحسن، (۱۳۹۵)، مروری بر برنامه های توسعه کشور با تاکید بر برنامه ششم و مقایسه آن ها با معیار برخی شاخص های مرتبط با اقتصاد اسلامی، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۱۸، ۱۰۳-۸۳.
- حاج حیدری، مینا، (۱۳۹۶)، چالشهای حقوق بشری سیاستهای اقتصادی مطالعه موردی اجرای سیاستهای تعديل ساختاری در ایران، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- Bobkov, V. (۲۰۱۶). Economic Factors of Russian Inequality. *Environmental & Science Education*. ۱۱, ۸۹۰-۸۹۱.
- CHEN, Z. (۲۰۱۹). Accessibility and Social Inequality in Urban China: A Case Study of Guangzhou. PH.D. THESIS, Unpublished, Philosophy, faculty of Philosophy, Hong Kong University
- Constantine, C. (۲۰۱۷). The Rise of Income Inequality in Guyana. *Social and Economic Studies*. ۴, ۶۵-۹۵

Crompton, R. (۲۰۰۸). Class and Stratification. (Naebi, H). Nashreney. Horkheimer, M. (۱۹۷۲). Critical Theory Selected Essays. New York

Dollar, D. (۲۰۰۷). Poverty, inequality and social disparities during China's economic reform. Policy Research Working Paper Seris ۴۲۵۳

Easterly, W.(۲۰۰۵). What did structural adjustment adjust? The association of policies and growth with repeated IMF and World Bank adjustment loans. Development Economics. ۷۶,۱-۲۲

Fingfeld, D. (۲۰۰۳). Metasyntheses: The state of the art sofar. Qualitative health Research. ۱۳, ۸۹۳-۹۰۴

Gillis M., Pekins D. H., Roemer M. and Snodgrass D. R. Economic of Development, ۳rd edn. Norton, New York, ۱۹۹۲

Glover D. (۱۹۹۱) A layman's guide to structural adjustment. Can. J. Dev. Stud. ۱۲, ۱, ۱۷

Hezy Okafor, CH. (۱۹۹۸). Social inequality in living conditions, health, and quality of life in South Africa: development policy challenges and prospects. PH.D. THESIS, Unpublished, faculty in partial fulfillment of the requirement. Iowa State University [https:// data.worldbank.org](https://data.worldbank.org)(۲۰۱۷)

Huiquan Zhang. T. (۲۰۱۷). Liberalism and Postmaterialism in China: The Role of Social Class and Inequality. Chinese Sociological Review. ۴۹, ۶۵-۸۷

Iacono, R. (۲۰۱۸). Sources of Inequality in Italy. ECINEQ. ۴۷۹

Iaconoy, R.M. (۲۰۱۸). Sources of Inequality in Italy. ECINEQ. ۲۴, ۴۷۹-۵۳۹

Ikenberry, J.(۲۰۱۶). Liberal Leviathan: Transformation of the American World Order. Princeton University Press

John W. Peabody, (۱۹۹۶), Economic reform and health sector policy: Lessons from structural adjustment programs, Social Science & Medicine, Volume ۴۳, Issue ۵, ۱۹۹۶, Pages ۸۲۳-۸۳۵, ISSN ۰۲۷۷-۹۵۳۶, [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(96\)00127-X](https://doi.org/10.1016/0277-9536(96)00127-X).

Kosyakova, Y.(۲۰۱۶). The regime change and social inequality Educational and job careers in the Soviet and post- Soviet Era. PH.D. THESIS, Unpublished, Political and Social Sciences. European University Institute

Landell-Mills P. M. (۱۹۸۱) Structural adjustment lending: early experience. Finance Dev. ۱۸, ۱۷.

Morrisson, CH. (۲۰۰۶). The income inequality of France in historical perspective. *European Review of Economic History*. ۴, ۵۹-۸۳

Moss, D. (۲۰۱۸). Caste and development: Contemporary perspectives on a structure

of discrimination and advantage. *elsevier*. ۱۰, ۴۲۲-۴۳۶

Piketty, T. (۲۰۱۴). *Capital in the Twenty-First Century*. sabbaghi, A. ketabe Ameh

Polacko, Matthew. "Causes and Consequences of Income Inequality – An Overview" *Statistics, Politics and Policy*, vol. ۱۲, no. ۲, ۲۰۲۱, pp. ۳۴۱-۳۵۷. <https://doi.org/10.1010/spp-2021-0017>

Poliana Rebouças Ila R. Falcão Mauricio L. Barreto, (۲۰۲۲), Social inequalities and their impact on children's health: a current and global perspective, <https://doi.org/10.1016/j.jpmed.2021.11.004>

Poornajaf, M. (۲۰۰۸). Development and the Role of Woman in the World. *Journal of Foreign Policy*. ۲۳, ۱۴۷-۱۷۴. [Persian]

Porcelli, A.M. (۲۰۱۷). Comparing bonding capital in New England groundfish and scallop fisheries: Differing effects of privatization, *elsevier*. Elsevier. ۲۴۴-۲۵۰

RIKKE KRØLNER, P. (۲۰۱۱). Pathways and mechanisms in adolescence contribute to adult health inequalities. *Scandinavian Journal of Public Health*. ۳۹, ۶۲-۷۸

Sim